

TZV. DĚLENÉ VLASTNICTVÍ V 19. A 20. STOLETÍ (K PROMĚNÁM CHÁPÁNÍ TRADIČNÍHO POJMU V DOMÁCÍ PRÁVNÍ VĚDĚ)

ONDŘEJ HORÁK

Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Abstract in original language

Článek se věnuje názorům české právní vědy na tzv. dělené vlastnictví. Tento typický institut středověkého práva byl zakotven ještě v *ABGB* a byl součástí českého právního řádu až do roku 1950. Problematika děleného vlastnictví však byla diskutována také v rámci socialistické právní vědy.

Key words in original language

Vlastnické právo; dělené vlastnictví; občanské právo; *ABGB*; Randa; Krčmář; Sedláček.

Abstract

The article deals with opinions of Czech jurisprudence on so-called divided ownership. This typical medieval institute was still codified in *ABGB* and it was part of Czech law until 1950. However the question of divided ownership was seriously discussed during the socialist period as well.

Key words

Property law; Divided ownership; Civil law; *ABGB*; Randa; Krčmář; Sedláček.

A) Úvod – normativita vs. fakticita¹

V právním vývoji se pravidelně setkáváme s napětím i interakcí normativity a fakticity a s působením normativní síly skutečnosti. Základní myšlenkou těchto úvah bývá sjednocení faktického a právního stavu. Právo k tomu využívá různá řešení a instituty: obecné a historicky nejvýznamnější řešení představuje obyčejové právo, ze specifických institutů můžeme uvést promlčení či vydržení a z oblasti vlastnických vztahů právě tzv. dělené vlastnictví.

Praktických případů bychom objevili celou řadu: např. reálné vlastnické vztahy většiny rodin bydlicích ve vícegeneračních domech fungují na principu „děleného vlastnictví“, konkrétně fideikomisu, kdy o nemovitosti jako jediné větší majetkové hodnotě většiny takových rodin

¹ Tento příspěvek vznikl v souvislosti s řešením grantového projektu GAČR č. 407/09/0626 „Jaromír Sedláček a prvorepublikové názory na vlastnictví“.

nerozhodujete pouze „formální vlastník“ zapsaný v katastru nemovitostí, ale rodina jako celek. Existuje však celá řada dalších vztahů připomínajících nejen de facto, ale i de iure tuto tradiční instituci. Dělení vlastnictví má nejen slavnou minulost, kdy sehrálo svoji významnou historickou úlohu (zvláště u poddansko-vrchnostenských vztahů k půdě), ale také dosud nevyčerpaný potenciál pro budoucnost, jak se ukazuje z opakovaných snah o jeho využití (v našem kulturním prostoru zvláště v německy mluvících zemích).

B) Vlastnictví a „dělené“ vlastnictví

U tzv. děleného vlastnictví narážíme na řadu sporných momentů, ať už jde o vlastní pojem, historický význam či moderní přesahy. Ve vývoji evropského právního myšlení se jednalo o poměrně často promyšlenou otázku – od éry glosátorů až po německou historicko-právní školu. Dosah teoretických představ o děleném vlastnictví sice nebyl (alespoň ve středověku) pro praxi nijak výrazný, o to významnější roli však sehrál ve vývoji dobového myšlení a v symbolické rovině pro charakteristiku celé epochy feudalismu.

Zatímco však v zahraniční, zvláště německé literatuře, byla dělenému vlastnictví věnována poměrně velká pozornost, jak v rámci prací o vlastnictví, tak i samostatně, v domácí literatuře najdeme naopak pouze drobnější práce.² Přesto můžeme tvrdit, že naši právní historici sice stručně, ale dostatečně (formou recenzí či vlastních článků) zprostředkovali výsledky zahraničního bádání.³ Vyzdvihnout musíme zejména postavu Valentina Urfuse a jeho speciální příspěvky týkající se vlastnictví i jeho syntetickou práci o dějinách evropského právního myšlení.⁴

² Srov. WAGNER, Heinz. *Das geteilte Eigentum im Naturrecht und Positivismus*. Breslau: Martin, 1938, a BUSZ, Berndt. *Die historische Schule und die Beseitigung des geteilten Eigentums in Deutschland*. Ein Beitrag zum Verhältnis von Rechtswissenschaft und Rechtswirklichkeit im 19. Jahrhundert. München: nákl. vl., 1966. /Buszova práce mi však zůstala nedostupnou./ Nověji: KRAUSS, Frank M. *Das geteilte Eigentum im 19. und 20. Jahrhundert*. Eine Untersuchung zum Fortbestand des Teilungsgedankens. Frankfurt am Main [u.a.]: P. Lang, 1999 /literatura, s. 155-166/, a LEHMANN, Jochen. *Sachherrschaft und Sozialbindung?* Ein Beitrag zu Gegenwart und Geschichte des zivilrechtlichen Eigentumsbegriffs. Berlin: Duncker & Humblot, 2004, zvl. s. 138nn., 239nn. a 298nn. /literatura, s. 323-351/.

³ Můžeme uvést zejména recenzi Wagnerovy knihy (op. cit. v pozn. 2) z pera M. Vaňka in: *Sborník věd právních a státních*, 1939, ro. 38, s. 193-196.

⁴ Srov. URFUS, Valentin. Středověké představy o děleném vlastnictví a jejich oživení na konci feudalismu. In *AUB-Juridica 20. Sborník prací učitelů právnické fakulty v Brně*, 1976, roč. 6, s. 183-201; též. *Dominium a usus modernus pandectarum*. K názorům právní vědy recipovaného římského práva na vlastnictví v předvečer kapitalistické epochy. In *AUC-Juridica*, 1983, roč. 29, č. 4, s. 297-319, a též. *Historické základy novodobého práva*

V právní vědě existují tři základní přístupy k dělenému vlastnictví: 1) neexistuje, 2) je omezeno pouze na éru feudalismu, 3) jde o obecný termín bez vztahu ke konkrétní společenské situaci. Každý z těchto přístupů je akceptovatelný a zdůvodnitelný: v zásadě to je pouze otázka terminologická, která je však úzce provázána s celou problematikou vlastnictví a měla v 18. a zvláště v 19. století dalekosáhlé důsledky ideologické i faktické. Z hlediska klasické (původem římskoprávní) definice vlastnictví jako práva výlučné dispozice žádná kategorie děleného vlastnictví neexistuje, ale jedná se u těchto vztahů pouze o velmi široká oprávnění k věci cizí. Vznik teorie děleného vlastnictví je však paradoxně provázán právě s počátky rozvoje římskoprávní vzdělanosti ve středověku a s fenoménem tzv. recepce římského práva, konkrétně pak s působením škol glosátorů a postglosátorů (komentátorů). Glosátoři k myšlence děleného vlastnictví dospěli při rozebírání justiniánských textů týkajících se rozdílu vydržení věcí movitých (*usucapio*) a nemovitých (*longi temporis praescriptio*). Zatímco u věcí movitých získával oprávněný skutečné vlastnictví, tak u věcí nemovitých pouze právo vlastnictví analogické, které nebylo chráněno skutečnou vlastnickou žalobou, ale pouze žalobou „obdobnou“ (*actio utilis*). Podle toho pak také někteří rozlišovali „dvojí vlastnictví“ (*dominium directum* a *dominium utile*). Stalo se tak spíše nepochopením římskoprávního pojetí vlastnického práva, jež z podstaty věci nemohlo strpět žádné obdobné panství vedle sebe. Představitelé postglosátorů se pak snažili římskoprávní dědictví přizpůsobit realitě středověké Evropy, pro kterou byly naopak společné právní vztahy k jedné věci charakteristické – ať už šlo o vztahy seniora a vazala nebo vrchnosti a poddaného. Zatímco v myšlení glosátorů stála oprávnění ještě proti sobě, tak v pojetí komentátorů byla vzájemně provázána a uspořádána hierarchicky.⁵ „Vrchní“ vlastnictví bylo, jak už napovídá samotný název, chápáno původně jako určující. Dokonce bylo chápáno jako součást vladařských oprávnění a bylo úzce provázáno s veřejnou mocí (o vrchním vlastnictví se mluvilo jako o *dominiu eminens*).⁶ Důležité však je, že se

soukromého. Římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001, zvl. s. 36-37.

⁵ Např. Baldus rozlišoval *dominium superius (proprietas)* a *dominium inferius*, v německé terminologii *Obereigenthum* a *Minder-*, resp. *Untereigenthum*.

⁶ Není bez zajímavosti, že teorie o *dominiu eminens* se později objevila při zdůvodňování zásahů státu do soukromého vlastnictví, konkrétně při formování názorů na vyvlastnění a s tím spojenou otázkou náhrady, což je dobře sledovatelné zvláště při přípravě rakouské kodifikace soukromého práva (1753-1811). Zatímco *Codex Theresianus* a *Hortanova osnova* upravovaly institut vyvlastnění – a to právě pod vlivem učení Hugo Grotia o *dominium eminens* státu – bez povinnosti poskytnout přiměřenou náhradu, naopak *Západohaličský občanský zákoník* (§ 84) a *Martiniho osnova* připouštěly vyvlastnění, jen pokud to vyžaduje obecné dobro a za přiměřené odškodné. Blíže: SWOBODA, Ernst. *Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch im Lichte der Lehren Kants*. Graz: Moser, 1926, s. 108n. Obecně: SCHWAB, Dietrich. Heslo „Eigentum“. In BRUNNER, Otto, CONZE, Werner, KOSELLECK, Reinhart (edd.). *Geschichtliche Grundbegriffe*. Historisches

význam postupně přesouval k vlastnictví „užitkovému“, což vyústilo na přelomu 18. a 19. století v německé právní vědě v chápání práv lenního pána i pozemkové vrchnosti spíše jako břemeno omezující vlastnictví leníka či poddaného. V 19. století se pak v českých zemích selské i lenní užitkové vlastnictví stalo vlastnictvím plným, výlučným podle římskoprávního vzoru.

Dalším zajímavým momentem je skutečnost, že se z feudální nauky o dělení vlastnictví stala obecná kategorie, která bývá aplikována jak na vlastnické vztahy v rámci staršího právního vývoje (mj. také z archaického Říma)⁷, tak i vztahy vznikají v dynamicky se rozvíjející moderní společnosti.

Vlastnictví jako způsob přivlastňování je neodmyslitelně spjatý s každou lidskou společností a nejednou v dějinách bylo rozšiřováno i mimo ni – vlastnictví bylo považováno za jedno z nejdůležitějších přirozených práv a za prototyp subjektivního práva. Zdá se být sice nepochybné, že kategorie typu „moje“, „tvoje“ či „naše“ jsou dány apriorně a že jsou imanentní každému lidskému společenství, formy vlastnictví se však proměňují a pojem vlastnického práva je proto úzce provázán s vývojem společnosti. Pokud se pokusíme o odvážné zobecnění, tak můžeme v zásadě rozlišit dva základní přístupy k vlastnictví:

1) přístup „mocenský“: vlastnictví jako „nejsvrchovanější“ právní moc, jako právo výlučné dispozice, což asi také nejlépe odpovídá římskému klasickému chápání vlastnického vztahu;

2) přístup „sociologický“: vlastnictví jako soubor oprávnění, lze jej proto dělit, což bylo charakteristické jak pro feudální, tak i komunistické chápání vlastnických vztahů.

Teoretické uchopení těchto dvou koncepcí odkazuje v evropském právním myšlení až do 14. století k předním postglosátorům Bartolovi de

Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland. II. E-G. Stuttgart: Klett; Cotta, 1975, zvl. s. 95-99. Přitom však sám Grotius ve své stěžejní práci *De iure belli ac pacis* uváděl, že ten, kdo byl ve veřejném zájmu na svých právech zkrácen, má dostat přiměřenou náhradu. Srov. PRAŽÁK, Jiří. Nárok expropriata na vyplacení přiměřené náhrady. *Právník*, 1875, roč. 14, s. 145-146.

⁷ Ve starém římském právu, kde ještě nebyla kategorie věcných práv k věci cizí vyvinuta, byly jako příklady funkčně děleného vlastnictví uváděny autory (můžeme jmenovat P. Koschakera, M. Kasera, H. Krellera či E. Weisse) zejména čtyři staré polní služebnosti (*iter, actus, via, aquae ductus*), dále právo požívání (*ususfructus*) a vztahy založené fiduciárním převodem (*mancipatio fiduciae causa*). Srov. KASER, Max. *Geteiltes Eigentum im älteren römischen Recht*. In *Festschrift Paul Koschaker*. Bd. 1. Weimar: H. Bohlau, 1939, s. 445-478; WEISS, Egon. *Zwei Beiträge zur Lehre vom geteilten Eigentum*. Athenai: Akademia Athenon, 1948 [název řecky, vlastní text německy], a stručné shrnutí: KASER, M. *Das römische Privatrecht*. Bd. 1. Das altrömische, das vorklassische und klassische Recht. München: C.H. Beck, 1971, s. 143-144.

Saxoferrato a jeho nejvýznamnějšímu žákovi Baldovi de Ubaldis. Oba sice vycházeli z římskoprávních textů, dospěli však k odlišným definicím vlastnického práva: zatímco Baldus kladl u vlastnických vztahů důraz na mocenskou, tak Bartolus na uživatelskou stránku.⁸ Tyto dvě definice sváděly a dodnes svádí v jistém smyslu „boj“, v současné Evropě však nepochybně vítězí přístup „mocenský“, který je právně jednodušší a současně vhodnější pro řešení sporů, i když realitě odpovídá jen minimálně a je dán pouze pojmově.

Jinou spornou otázkou se středověkými kořeny, která má pro vymezení vlastnického práva dodnes velký význam, představuje dvojí chápání předmětu vlastnictví (buď pouze věci hmotné nebo naopak každá majetková hodnota) a tomu odpovídající rozlišování dvojího vlastnictví. Oba přístupy můžeme opět ukázat na Bartolovi: definoval totiž vlastnictví jako právo disponovat s věcí v mezích daných platným právním řádem, které však spojil pouze s hmotnou věcí, dále však rozlišoval také vlastnictví v širším smyslu, jehož předmětem mohla být také věc nehmotná (ať už mělo jít o věcné právo k věci cizí nebo o obligační právo). Opakované snahy evropské právní vědy vyrovnat se s otázkou římské *res incorporales* a možností vlastnictví pohledávky (práva) vypovídají mnohé o aktuálnosti římskoprávního i středověkého dědictví. Široká koncepce předmětu vlastnictví má silné myšlenkové zázemí zejména v našem právním vývoji: našla své zastánce jak v *ABGB*, tak i v meziválečném návrhu z roku 1937 a nejnověji také v návrhu nového občanského zákoníku.⁹

C) Tzv. dělení vlastnictví v domácím právním vývoji

Podrobněji se nyní vrátíme k problematice děleného vlastnictví v domácím právním vývoji a v právní vědě 19. a 20. století. Snažíme se tak volně navázat na již zmiňovaný článek prof. Urfuse, ve kterém se věnoval staršímu právnímu vývoji v českých zemích.¹⁰ Začneme proto až vydáním

⁸ URFUS, V. *Historické základy novodobého práva soukromého*, s. 37-39.

⁹ O věci v právním smyslu a předmětu věcných práv existuje velmi bohatá literatura, srov. zvl. DAJCZAK, Wojciech. *Rzymska res incorporalis k kształtowanie się pojęć „rzeczy“ i „przedmiotu praw rzeczowych“ w europejskiej nauce prawa prywatnego*. Poznań: Adam Mickiewicz University Press, 2007, tam další literatura, s. 238-250. Tento významný polský právní historik se zabýval významem Gaiova dělení věci na *res corporales* a *res incorporales* pro pozdější právní vývoj; z hlavních okruhů kontinentálního právního systému zohlednil zejména občanské právo francouzské (*Code civil*) a německé (*BGB*), rakouské právo (*ABGB*) a rakouskou civilistiku však ponechal stranou. Nověji k domácímu právnímu vývoji srov. HORÁK, Ondřej, ŠTACHOVÁ, Nad'a. Věc v právním smyslu: historicko-srovnávací úvaha. In CZUDEK, Damian, KOTÁSEK, Josef, NECKÁŘ, Jan (edd.). *Interakce českého a evropského práva*. Brno: MU, 2009, s. 405-435. /CD-ROM/

¹⁰ URFUS, V. *Středověké představy...*, zvl. s. 192nn.

první moderní a komplexní soukromoprávní kodifikace v našem právním vývoji – Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811.

Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) obsahoval na rozdíl od soudobého francouzského *Code civil* institut děleného vlastnictví (§ 357-360, 629, 1122-1150), kdy k jedné věci existovalo *dominium directum* (přímé, vrchní, k podstatě) a *dominium utile* (užitkové, k užitkům). Teorie děleného vlastnictví se proto užívala pro poměry lenní (§ 359) a poddanské (dědičný pacht § 1122 a dědičný úrok/činže § 1123), dále také pro svěřenectví neboli *fideikomis* (§ 629), pro dědičné právo k povrchu neboli *superficies* (§ 1125) a pro právo na duchovní obroči neboli *beneficium* (postavení duchovního poživitele – *beneficiata* bylo chápáno obdobně jako postavení leníka). Myšlenka děleného vlastnictví se do kodifikace prosadila až v tzv. *Martiniho osnově* a jako hlavní inspirační zdroj bývá většinou uváděn pruský *Allgemeines Landrecht (ALR)* z roku 1794 (I. 8., § 19 a 20).¹¹

Zakotvení děleného vlastnictví bývá literaturou většinou chápáno jako relikv feudální koncepce vlastnického práva, který měl degradovat rakouskou kodifikaci občanského práva, jako přežitek, který měl být s postupným rušením vztahů děleného vlastnictví stížen obsoletností. Pokud však uvážíme, že koncepce děleného vlastnictví upevňovala v případě dědičného pachtu poddaných jejich postavení, tak měla i dobově velký význam. Společenský a s ním provázaný právní vývoj se po přijetí *ABGB* postupně vydal „antifeudálním“ směrem: pokud bychom chtěli stručně shrnout proměny v koncepci vlastnictví/vlastnického práva v 19. a v první polovině 20. století v zákonodárství a právní vědě, tak k výrazným rysům bezesporu patřilo ovlivnění římskoprávním myšlením zprostředkovaným dobovými (německými) vědeckými školami, což se projevilo 1) ve zdůrazňování výlučnosti vlastnictví, resp. v postupném rušení vztahů děleného vlastnictví, a 2) v omezování předmětu vlastnického práva pouze na hmotné věci.¹²

Nejprve došlo ke zrušení poddansko-vrchnostenských vztahů po roce 1848, a to patentem ze dne 7. září 1848, čís. 1180 Sb. z. s. a zákonem ze dne 4. března 1849, č. 152 ř. z.¹³ Dále pak následovalo rušení lenních vztahů v letech 1862 až 1869, což byl odstartováno zákonem ze dne 17. prosince

¹¹ Ke genezi děleného vlastnictví při kodifikaci rakouského občanského práva srov. PICHLER, Johannes W. Das geteilte Eigentum im ABGB. *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte*, 1986, roč. 8, s. 23-42.

¹² K tomu širěji srov. HORÁK, O. Proměny koncepce vlastnictví v období rakouské ústavnosti. In SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav (edd.). *Stát a právo v letech 1848 – 1918 ve středoevropském kontextu*. Bratislava: BVŠP, 2007, s. 95-102.

¹³ Přehledně viz článek prof. Sedláčka, původně určený pro francouzskou revue, k jehož uveřejnění došlo až po Sedláčkově tragickém úmrtí při náletu na Brno. Srov. SEDLÁČEK, Jaromír. Vývoj právních předpisů o selských usedlostech v Čechách a na Moravě od polovice XVIII. století. *Právní praxe*, 1945, roč. 9, č. 1 (4), s. 126-135.

1862, čís. 103 ř. z., o částečném zrušení svazku manského, podle kterého se měla alodifikace provést za náhradu a také bylo zakázáno zřizování nových lén. Také čl. 7 státního základního zákona čís. 142/1867 ř. z., o všeobecných právech státních občanů, mimo deklaraci o zrušení poddanství a nevolnictví, stanovil, že všechny závazky váznuocí na nemovitosti z titulu děleného vlastnictví je možné vykoupit a nadále se už nesmí zřizovat závazky, které vykoupit nelze. Ostatní léna pak byla zrušena zákony ze dne 12. května 1869, čís. 103-112 ř. z., vydanými speciálně pro jednotlivé země (čís. 103 pro Moravu, čís. 106 pro Čechy a čís. 107 pro Slezsko). Alodifikace se však podle těchto zákonů prováděla postupně a nepodléhala jí léna úřední a léna řádu Německých rytířů.¹⁴ Fideikomisy/svěřenečtví byly zrušeny až po vzniku Československa zákonem čís. 179/1924 Sb. z. a n.¹⁵ Ale ani poté se paragrafy o děleném vlastnictví nestaly obsoletními ustanoveními (viz zejména duchovní benefícia, ale i jiné specifické právní vztahy).¹⁶

„Feudální“ koncepce vlastnictví kupodivu nacházela své uplatnění i v nových podmínkách. Na staré inspirační zdroje poukazovala literatura např. u práva stavby, které však podle § 5 zákona čís. 86/1912 ř. z. nebylo konstruováno jako dělené vlastnictví, ale jako břemeno dotčené

¹⁴ Srov. ČÁDA, František. Lenní právo. In HÁCHA, Emil, HOETZEL, Jiří, LAŠTOVKA, Karel, WEYR, František (edd.). *Slovník veřejného práva československého*. Díl II. Brno: Polygraphia; R. M. Rohrer, 1932, s. 487-494, dále Komentář Františka Roučka (1935) a Komentář Jaromíra Sedláčka k §§ 353-446 všeob. obč. zák. (1935). Pojednání obou civilistů a Čádovo se ovšem v otázce rušení lén různí.

¹⁵ *Code civil* v čl. 896 zakázal omezování dědiců, což se v zemích, kam dosáhl francouzský vliv (např. v Rýnském spolku), projevovalo rušením fideikomisů. Po Napoleonově prohře však došlo k jejich obnově i v samotné Francii, kde byly zrušeny už od roku 1792. U nás se přistoupilo k omezování fideikomisů už v rámci josefínských reforem, ze kterých však po smrti císaře zůstalo zachováno jen torzo. Obecnou proměnu nejen středoevropskému prostoru přinesla až první světová válka, po které byly fideikomisy převážně zrušeny. V Německu se tak stalo v návaznosti na čl. 155 Výmarské ústavy zvláštními zákony jednotlivých zemí; došlo k tomu také v nástupnických státech bývalé rakousko-uherské monarchie. Srov. např. SATURNÍK, Theodor. *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě*. Nástin přednášek. Praha: nákl. vl., 1945, 68n., a KRČMÁŘ, Jan. Fideikomisy. In HÁCHA, E., a kol. (edd.). *Slovník veřejného práva československého*. Sv. I. A-J. Brno: Polygraphia; R. M. Rohrer, 1929, s. 594-598.

¹⁶ Jako zajímavost můžeme uvést charakter liechtensteinských majetků v českých zemích: vlastnictví (vrchní, k podstatě) bývalého primogeniturního fideikomisu zrušeného zákonem čís. 179/1924 Sb. náleželo v důsledku recepce zákona čís. 15/1893 ř. z. podle Jaromíra Sedláčka vládnoucí dynastii jako korporaci a mělo charakter korunních statků. Panující kníže byl sice také považován za vlastníka (zápis v pozemkových knihách a aktivní legitimace k reivindikační žalobě), ovšem za vlastníka dočasného a podmíněného, a to z titulu regenta a hlavy státu. Blíže: SEDLÁČEK, J. *Právní posice rodu knížat z Liechtensteinu a na Liechtensteině podle práva československého*. Sv. I. Tištěný posudek. Olomouc: nákl. vl., 1928, s. 115-116, 123, 131, 133 a 146.

nemovitosti.¹⁷ O jejím využití se dokonce uvažovalo i po vzniku samostatného československého státu při přípravě tzv. záborového zákona (čís. 215/1919 Sb. z. a n.), kterým odstartovala meziválečná pozemková reforma.¹⁸ Nakonec sice bylo zvoleno řešení jiné, které se však také nechalo inspirovat minulostí, neboť tzv. přidělový zákon (čís. 81/1920 Sb. z. a n.) zavedl institut „rolnického nedílu“, na kterém byl vlastník povinen řádně hospodařit a mohl jej zcizit jen se souhlasem Státního pozemkové úřadu. Toto legislativní řešení přesto dělené vlastnictví připomínalo, a proto býval „rolnický nedíl“ někdy označován také jako „rolnický fideikomis“ či „rolnické léno“.¹⁹ Jak ostatně upozorňoval prof. Rouček ve známém prvorepublikovém Komentáři, mohly vznikat, pokud by se nejednalo o léna nebo fideikomisy, i nové případy děleného vlastnictví, avšak buď jako vykupitelné, nebo sice bez práva výkupu, ale jen na určitou dobu: tak bylo např. možné zřídit *superficies* (tj. právo povrchu) nebo *emphyteusi* (tj. právo zákupní), ale jen s právem výkupu pro uživatelského vlastníka.²⁰ Až v osnově nového občanského zákona pak bylo navrženo zrušení všech ustanovení, která dělené vlastnictví zakotvovala. Nový občanský zákoník se však za první republiky – a to i přes dlouholeté kodifikační a s tím spojené unifikační snahy – schválit nepodařilo (návrh z roku 1937).

Nepochybně zajímavým momentem ve vývoji domácí právní vědy byla skutečnost, že naši významní civilisté pod vlivem německé pandektistiky interpretovali – a to i přes výslovné znění *ABGB* – pro ně „tak zvané dělené vlastnictví“ jako vlastnictví nedělené. Na čelném místě musíme zmínit zakladatele naší moderní civilistiky Antonína Randu a dále pak předního meziválečného civilistu Jana Krčmáře.²¹ Viktor Knapp sice výslovně

¹⁷ Srov. SVOBODA, Emil. Nové právo k povrchu. In Týž. *Výbor prací z práva občanského a z právní filosofie*. K šedesátým narozeninám prof. Dr. E. Svobody. Praha: Melantrich, 1939, s. 57-70. /Původně přednáška konaná v Právnické jednotě dne 30. ledna 1913, otištěno v *Právniku*, 1913, roč. 52, s. 113-131./

¹⁸ Srov. KRČMÁŘ, J. (ed.). *Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového ze dne 16. dubna 1919 č. 215 sb. z. a n.* (Zákon rámcový.) Praha: Bursík & Kohout, 1919, s. 6-7.

¹⁹ Srov. SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma*. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí. Brno: Barvič & Novotný, 1922, s. 247.

²⁰ ROUČEK, Fr. Komentář k § 360. In ROUČEK, Fr., SEDLÁČEK, J. (edd.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl II. §§ 285-530. Praha: V. Linhart, 1935, s. 218.

²¹ Srov. RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. 7. vyd. Praha: Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, 1922, s. 3-7, zvl. s. 5, a KRČMÁŘ, J. *Právo občanské*. Díl II. Práva věcná. 3. dopl. vyd. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1946, s. 100nn. Randu jako reprezentativního představitele rakouské civilistiky zmiňuje spolu s Ungerem řada autorů, např. také H. Wagner (op. cit. v pozn. 2, s. 98).

zmiňoval pouze svého učitele Jana Krčmáře, ten však jen následoval svého učitele, kterým byl právě Randa.²² Prof. Krčmář byl navíc také referentem České akademie o redakci 6. vydání Randovy práce (1917, 7. vyd. pak vyšlo v roce 1922 v nezměněné podobě), která byla svěřena dr. Vojtěchu Kasandovi, a také s ním redakční práce konzultoval.

Mohlo by se zdát, že myšlenka děleného vlastnictví byla jak vývojem zákonodárství, tak i právní vědy zcela zatlačena do pozadí. Překvapivě se však do odborné literatury vrátila v podmínkách budování socialistické společnosti a odrážela také diskuze z dalších socialistických zemí (Sovětského svazu, Jugoslávie a Polska). Konkrétně měla alespoň podle některých autorů charakterizovat vztahy státního a podnikové vlastnictví. V éře normalizace však byla odhalena jako „revizionistická“ a jako taková odmítnuta.²³

D) Závěrečné zamyšlení

Celá řada autorů, která se věnovala vlastnické problematice v právním vývoji a zvláště pak otázce děleného vlastnictví, přesvědčivě ukázala, že moderní pojem „výlučného“ vlastnictví není samozřejmý a nadčasový, jak se často tvrdilo a občas stále tvrdí, ale že vlastnictví je historicky a společensky podmíněnou kategorií. Opakovaně se přitom v právním vývoji setkáváme se situací, kdy existuje objektivní zájem na narušení či naopak upevnění některých právních vztahů, zejména z důvodů reformních a sociálních – typicky ve vztahu k pozemkovému vlastnictví a dále také v bytové oblasti. V německé literatuře byly v tomto ohledu diskutovány např. fiduciární převod práva a charakter nájmu bytu a zejména pak dědičné právo stavby (*das Erbbaurecht*) a právo trvalého bydlení (*das Dauerwohnrecht*); obdobná, poměrně široce založená diskuze se vedla také v rakouské právní vědě.²⁴ Zřetelně se tedy ukazuje, že kategorie děleného vlastnictví je stále nosná a že se uplatňuje jako myšlenková abstrakce pro poměry, kdy je vlastník dlouhodobě omezen velice širokým věcným právem, které je dědičné a zcizitelné. V zahraničí vedené diskuze pak mohou být nepochybně inspirativní také pro české poměry: ať už u

²² Srov. KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C.H. Beck, 1996, s. 155 (kde odkazuje na Krčmářovy *Práva věcná*. 2. vyd. Praha: Všehrad, 1934, s. 108).

²³ Srov. LUBY, Štefan. Buržoázne a revizionistické vlastnícke teórie. In FABIAN, Kamil (red.). *Kritika buržoazních a revizionistických koncepcí státu a práva*. Praha: Academia, 1975, s. 561-601, zvl. s. 592-596.

²⁴ K myšlence děleného vlastnictví v německém platném právu a právní vědě srov. KRAUSS, F. M. *Das geteilte Eigentum im 19. und 20. Jahrhundert*, s. 84nn., zvl. s. 141-144, v rakouském právu pak: PICHLER, Johannes W. *Das geteilte Eigentum im ABGB*, zvl. s. 23-26.

problematiky nájmu bytu, který stále více získává věcně-právní charakter²⁵, či v budoucnu u práva stavby, které je staronově zakotveno v návrhu občanského zákoníku (vrací se k zásadě *superficies solo cedit*, kdy stavba bude opět považována za součást pozemku), tak i pro řadu nových vztahů vznikajících v dynamicky se rozvíjející moderní společnosti.

Literature:

- BRANDT, Reinhard. *Eigentumstheorien von Grotius bis Kant*. Stuttgart: Frommann-Holzboog, 1974. /Grotius, Cumberland, Locke, Hume, Rousseau a Kant./
- BRUNNER, Otto, CONZE, Werner, KOSELLECK, Reinhart (edd.). *Geschichtliche Grundbegriffe*. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland. Bd. II. E-G. Stuttgart: Klett; Cotta, 1975. /4. Aufl. 1998./
- BUSZ, Berndt. *Die historische Schule und die Beseitigung des geteilten Eigentums in Deutschland*. Ein Beitrag zum Verhältnis von Rechtswissenschaft und Rechtswirklichkeit im 19. Jahrhundert. München: nákl. vl., 1966. /Hochschulschrift./
- ERLER, Adalbert, KAUFMANN, Ekkehard (edd.). *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte*. HRG. Bd. I. Aachen - Haussuchung. Berlin: E. Schmidt, 1971. /2. überarb. u. erw. Aufl. Bd. I. Aachen - Geistliche Bank. Berlin: E. Schmidt, 2008./
- HORÁK, Ondřej. *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním*. Příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století. Praha: Libri, 2010. /Brno, disertace, 2007./

²⁵ V zásadě jde o otázku důsledného rozlišování věcných a obligačních práv se všemi z toho plynoucími důsledky: římskoprávní zásada, že „kup ruší nájem“ přitom byla porušena už v *ABGB* a v meziválečné éře potom byla diskutována otázka věcně-právní ochrany pachtýře proti třetím osobám, resp. petitorní ochrany uživacích práv k cizí věci, která nakonec byla výslovně upravena v návrhu OZ z roku 1937 (§ 155) a ještě šířeji pak v OZ z roku 1950 (§ 152, odst. 2) a ve znění novel také v OZ z roku 1964 (§ 126, odst. 2) a nejnověji také v návrhu nového OZ (§ 981). K meziválečným diskuzím srov. DOSTALÍK, Petr. Obligační nebo věcně-právní účinky pachtu? Spor mezi F. Weyrem a M. Boháčkem. In BUBELOVÁ, Kamila (ed). *Polemiky a spory v právní vědě*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010 (v tisku).

- KNAPP, Viktor. *Vlastnictví v lidové demokracii*. Právní úprava vlastnictví v Československé republice. Praha: Orbis, 1952.
- KRAUSS, Frank M. *Das geteilte Eigentum im 19. und 20. Jahrhundert*. Eine Untersuchung zum Fortbestand des Teilungsgedankens. Frankfurt am Main [u.a.]: P. Lang, 1999. /Tübingen, disertace, 1998./
- LEHMANN, Jochen. *Sachherrschaft und Sozialbindung?* Ein Beitrag zu Gegenwart und Geschichte des zivilrechtlichen Eigentumsbegriffs. Berlin: Duncker & Humblot, 2004. /Bonn, disertace, 2002./
- RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. 7. vyd. Praha: Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, 1922.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír (edd.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl I-VI. Praha: V. Linhart, 1935-1937. /Reprint Praha: Codex Bohemia, 1998./
- SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnictví a vlastnické právo*. Brno: Barvič & Novotný, 1919.
- Týž (ed.). *Vlastnické právo*. Komentář k §§ 353-446 všeob. obč. zák. se zřetelem ku právu na Slovensku a Podkarpatské Rusi platnému. Praha: V. Linhart, 1935.
- URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého*. Římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001.
- WAGNER, Heinz. *Das geteilte Eigentum im Naturrecht und Positivismus*. Breslau: Martin, 1938.

Contact – email
onhorak@post.cz